

VANASÕNADE ABIL ÕPPE TOETAMINE

Märt Peet

Juhendaja: Andrea Annus, MA

Tallinna ülikool, haridusteaduste instituut

Andragoogika ja täiskasvanuhariduse valdkond

ANNOTATSIOON

Seminaritöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas kasutavad täiskasvanute koolitajad vanasõnu koolitussituatsioonis õpet toetava elemendina. Vanasõna on rahvasuus käibel olev üldistav lause ning selle tunnuseks on lühidus, luulelisus ja õpetlikkus. Andmete kogumiseks viisin läbi kolm poolstruktureeritud intervjuud ja kogunenud andmeid analüüsid moodustus kuus kategooriat: vanasõnade mõju, võimalused integreerida vanasõnad õppesse/andragoogilisse protsessi, õppijate vastuseis ja vanasõnade mittemõistmine, vanasõnade väärtus ja olulisus õppeprotsessis, vanasõnade õppesse planeerimine, vanasõnadel baseeruvad meetodid. Tulemustest selgus, et koolitajad näevad vanasõnades väärtust ja rakendavad neid õppeprotsessi eri etappides, kuigi sageli toimub nende kasutamine spontaanselt. Koolitajate kogemuse põhjal vanasõnade kasutamisega selgus, et need võivad õppijatele mõjuda äratavalt, rahustavalt, ning tekitavad neis äratundmist. Vanasõnade vahendusel saab mõjusalt ja kiiresti õppijatele keerukaid ideid edastada. Ohtudena toodi välja vanasõnade kasutamise üldist langust ning nende võimalikku mittemõistmist. Koolitajad leidsid, et vanasõnad on tõhus vahend keerukate ideede kiireks ja mõjusaks väljendamiseks.

Võtmesõnad – andragoogiline protsess, õppe toetamine, vanasõnad

SISSEJUHATUS

Ühelt poolt on vanasõnad midagi, mis on meie keele igiomased osad ning kindlasti õpetlikud, teisalt võivad need tänapäeval teatud olukordades edastada vastuolulisi sõnumeid.

Vanasõnad kui rahvaluule liik on säilitanud ka tänapäeval oma elujõu ja pakuvad huvi eelkõige filoloogidele (Sarv, 1980), olles samas seostatavad ka teiste teadusharudega, näiteks kasvatusteadused (Makoid, Liimets, 2021). Minu tööle sarnane uurimus on läbi viidud alushariduse valdkonnas (Voolaid, 2010). Makoid ja Liimets (2021) kategoriseerisid vanasõnu lähtuvalt nende kasvatuslikust tähendusest ja vaatlesid, kuidas need sobituvad eesti kasvatusteadusliku mõtte ning argitarkusega. Voolaid (2010) korraldas küsitluse Eesti lasteaedades, millele vastasid õpetajad-kasvatajad ning mille üheks teemaks oli vanasõnade kasutus lasteaedades.

Uurimisteemani jõudsin isikliku huvi ja ühe varasema koolitöö kaudu, milles kasutasin teksti ilmestamiseks ja näidete toomiseks vanasõnu. Selle töö tagasisides julgustati mind ka edaspidi vanasõnu kasutama. Vanasõnade kasutamise uurimine täiskasvanukoolitajate hulgas võimaldab välja selgitada, kuidas saab vanasõnade abil konstrueerida andragoogikat ning kasutada seda teadmist tulevikus koolitussituatsioonis.

Töö eesmärgiks on uurida, kuidas kasutab täiskasvanute koolitaja juhendamistegevuses vanasõnu ja kuidas saab nende abil konstrueerida andragoogikat, seostades seda täiskasvanuhariduse teooriaga. Sellest lähtuvalt püstitasin uurimisküsimuse: Kuidas kasutavad koolitajad vanasõnu andragoogilises protsessis õpet toetava meetodina? Lähtudes uurimisküsimusest viisin läbi kvalitatiivse uuringu, kasutades uurimismeetodina poolstruktureeritud intervjuud.

Töö väärtuseks on andragoogide ja täiskasvanute koolitajate teadlikkuse tõstmine vanasõnade osas ja see annab oma panuse ka eesti keele ja kultuuri säilimisse.

VANASÕNAD JA KOOLITAJA KEELEKASUTUS

Vanasõnu defineeritakse kui iseseisvat žanri, mis on lühike, poeetiline ja tabavalt sõnastatud õpetlik mõtteavaldus, didaktiline, üldistav ning mitmete põlvkondade elukogemuste summa (Sarv, 1980). Praeguseks on vanasõnade traditsioon Eestis jõudnud kiire taandumise järku ja nende asend ühiskonnas on muutunud, aga alati on rahvaluule

repertuaaris olnud nii üksusi, mis ruttu välja langevad, kui ka ajale paremini vastu pidavaid (Sarv, 1980).

Eri rahvaste vanasõnalooming on iidne ning ulatub aastatuhandete taha. Eesti kirjasõna noorusest tulenevalt ei ole võimalik nende otsest tekkeaga kindlaks teha, aga kindlasti olid need olemas enne esimesi kirjapanekuid 16.-17 sajandil. Üheks esimeseks suuremaks Eesti vanasõnade kajastuseks on 1732. aastal Anton Thor Helle koostatud grammatika, mis sisaldas 525 vanasõna (Hussar, Krikmann & Sarv, 1984). Vanasõnade ja üldisemalt rahvaluule kogumine hoogustus seoses rahvusliku ärkamisajaga 19. ja 20. sajandil ja nüüdseks on Eesti Kirjandusmuuseumi rahvaluulekogudes umbes 160 000 vanasõna koos variantidega (Sarv, 1980).

Täiskasvanuhariduse vaates on andragoogi roll luua soodne õpiruum (Knowles, 2005), mis hõlmab ka tema keelekasutust. Täiskasvanute õpetamisel on oluline koht interaktsioonil ehk subjektidevahelisel suhtel ning eelkõige mõjutab juhendaja õppijaid oma isiksuse kaudu ehk eeskuju ja käitumisega (Märja, Jõgi, Lõhmus 2021). Oma keelekasutuses peab koolitaja lähtuma täiskasvanuhariduse põhiprintsiipidest, mis Knowles'i (1990) teooria alusel on tolerantsus, empaatilisus, partnerlus, dialoog ning sõltumatus ja vabadus. Grupijuhendaja sõnakasutus on üldise õpikeskkonna kujundamise sotsiaalseks teguriks. Lähtudes Bruce Tuckman'i grupiarengufaaside kirjeldusest saab juhendaja oma keelekasutusega suunata ja toetada õppijaid sõltuvusfaasis või vältida keerukaid olukordi konfliktifaasis (Jalak, 2011). Täiskasvanukoolitaja keelekasutusele viidatakse ka kutse-eetika koodeksis. Punktis eetilised kohustused õppija ees öeldakse, et koolitaja kannab täit vastutust enda poolt öeldu ja tehtu suhtes. (Täiskasvanute koolitaja kutse-eetika koodeks.)

ANDRAGOOGILINE PROTSESS JA TÄISKASVANU ÕPPIMINE

Knowles'i (2005) andragoogiline protsess koosneb kaheksast elemendist ja seisneb õppeprotsessi kujundamises, mitte selle sisus; olulisel kohal on õppija kaasamine igas andragoogilise protsessi elemendis. Andragoogilise protsessi oluliseks komponendiks on õppija kaasamine ja see pakub lahendusi, kuidas aidata õppijal omandada uusi teadmisi ja oskusi. Sell kaheksa elementi on:

1. õppija õppeprotsessiks ettevalmistamine;
2. õppijale soodsa õppekliima loomine;
3. õppija kaasamine õppe planeerimisel;

4. õppija kaasamine õppevajaduse väljaselgitamisel;
5. õppija kaasamine õpieesmärkide sõnastamisel;
6. õppija kaasamine õppeplaanide koostamisel;
7. õppija toetamine õppeplaanide elluviimisel;
8. õppija kaasamine õpitulemuse hindamisel ja edasise õpivajaduse hindamisel.

Esimese elemendi raames toimub õppijale teabe jagamine, tema õppes osalemiseks ettevalmistamine ning õppele realistlike ootuste kujundamine. Soodsa õppekliima puhul peab autor silmas, et see oleks pingevaba, usaldust tekitav, vastastikusel austusel põhinev, informaalne, toetav, avatud, autentne ja üldiselt inimlik. Õppe planeerimine, õppevajaduste väljaselgitamine ja õpieesmärkide sõnastamine toimuvad juhendaja ja õppija koostöös. Õppeplaanide tegemisel on oluline välja selgitada õppija olemasolevad ressursid ning see, kuidas neid õppesse rakendada. Õppeplaanide realiseerimiseks toetab juhendaja õppijat, valides selleks sobivad tehnikad ja meetodid. Viimase elemendi raames hinnatakse läbitud õppeprotsessi tervikuna ning hinnatakse ümber õppija edasine õpivajadus (Knowles, 2005).

Teine täiskasvanuhariduse teoreetik ja praktik Jarvis nimetab enda koostatud andragoogilist mudelit täiskasvanute õpetamiskäsitluseks (Jarvis, 1998). Jarvis toob esile momendid, milles peaks koolitaja õppijatega õppeprotsessi vältel arvestama, ning on selles detailsem kui eelnevalt kirjeldatud andragoogiline protsess.

Jarvis seab õppes ülimaks inimlikud väärtused ning ütleb, et õpetamine pole õppimise jaoks hädavajalik. Õppeprotsessi struktuur koostatakse õppija ja õpetaja koostöös ning eelistada tuleks sokraatilisi õppemeetodeid. Õppes peab arvestama õppija varasemate kogemustega, et õppija saaks vana teadmise siduda uuega, kasutades selleks sobivaid meetodeid. Õpe peaks olema võimaluse korral individualiseeritud. Oluline roll on empaatial ehk koolitaja peaks olema õppija suhtes mõistev. Koolitaja peaks õppijat toetama, et ta säilitaks enesekindluse ja endast lugupidamise. Õppijale tuleb luua võimalus õpitu üle reflekteerida ning julgustada tema enesehindamist. Koolituskeskkond peaks olema pingevaba ja õppijaid koostööle julgustav. Koolitaja rolliks ei peaks olema teadmiste jagamine, vaid ta peab soodustama õppijate koostööd ja aktiivset osalemist õppeprotsessis. Koolitaja peab olema paindlik ja kasutama õppeprotsessi läbiviimiseks sobivat stiili ja tempot. Koolitaja peaks väärtustama õppija individuaalseid võimeid ja arengut ning jätma tahaplaanile tema varasemate õpingute tulemused. Koolitaja viimase ülesandena toob Jarvis välja füüsilise keskkonna, mis peaks olema täiskasvanule sobiv ning õppimist soodustav (Jarvis, 1998).

Suuresti on Knowles'i (2005) andragoogiline protsess ja Jarvis'e (1998) õpetamiskäsitletused sarnased ning kattuvad, erinedes liigenduse osas. Ühe erinevusena tootsin välja termini refleksioon, mis Knowles'i teoorias on olemas kaudselt.

METOODIKA, UURIMUSE KORRALDUS JA VALIM

Seminaritöö kvalitatiivse analüüsi uurimisobjektiks on vanasõnad ja võimalus kasutada neid andragoogilises protsessis. Selleks, et välja selgitada, kuidas kasutavad andragoogid juhendamistegevustes vanasõnu, lähtun kvalitatiivsest uurimisviisist. Eesmärgiks on tuua esile uuringus osalevate koolitajate isiklikud kogemused (Laherand 2008) ja see, kuidas kasutavad koolitajad vanasõnu. Saadud andmete analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi. Meetodit kasutatakse tekstide sisu ja/või tähenduste uurimiseks. Keelt uuritakse intensiivselt, piirdumata kõigest sõnade loendamisega (Laherand, 2008).

Andmete kogumiseks kasutasin poolstruktureeritud intervjuud, mis annab võimaluse usutletaval ennast vabalt väljendada (Lagerspetz, 2017). Õunapuu (2014) kirjutab, et poolstruktureeritud intervjuu sarnaneb vestlusele. Intervjuu kava on küll ette valmistatud, aga küsimuste esitamise järjekorda ja sõnastust on võimalik vastavalt olukorrale muuta, küsimusi saab jooksvalt lisada ning intervjuueerijal on võimalik jagada selgitusi (sammas).

Intervjuude korraldamiseks koostas detailse intervjuukava (lisa 1). Intervjuueeritavatega kohtudes selgitasin neile uuringu eesmärgi ja anonümiseerimispõhimõtet ning palusin luba vestluse salvestamiseks. Salvestusi säilitasin isiklikus seadmes töö valmimiseni.

Kohtumised intervjuueeritavatega toimusid silmast silma ja kestsid kuni 60 minutit. Salvestused transkribeerisin TalTechi loodud keeletehnoloogia labori programmi (Olev & Alumäe, 2022) abil. Tulemuste analüüsis lähtusin kogutud andmetest. Esimeses analüüsi faasis lugesin ülevaate saamiseks kogutud andmeid. Teises faasis alustasin andmete kodeerimist, lähtudes uurimisküsimusest. Kolmandas faasis koondasin moodustunud koodid kategooriatesse (6).

Valimi moodustamisel lähtusin teoreetilisest ehk otstarbekuse alusel moodustatud valimitüübist (ka strateegiline valim) (Lagerspetz, 2017). Valimitüüpi kasutatakse, kui uuritakse eripärast teemat. See aitab välja selgitada inimesed/inimgrupid, kes teemaga eriomaselt kokku puutuvad (sammas).

Uurimuse teemast lähtuvalt moodustasin valimi praktiseerivatest koolitajatest (tabel 1) ja viisin läbi kolm intervjuud. Uuringus osalemise eelduseks oli, et intervjuueeritavad kasutavad andragoogilises protsessis vanasõnu.

Tabel 1. Intervjuueeritud koolitajate profiil

Intervjuueeritu	Isik1	Isik2	Isik3
Koolitaja staaž	5 aastat	23 aastat	20 aastat
Koolitusvaldkond	Suhtlemistreeningud, meediaõpe	Meedia, strateegiline juhtimine, avalik esinemine	Meeskonnatöö, grupiprotsessid

TULEMUSED

Uurimuse eesmärgiks oli teada saada, kuidas kasutavad koolitajad vanasõnu andragoogilises protsessis õpet toetava elemendina. Uurimuse tulemused esitan kategooriate (kokku 6) kaupa ning lisan illustreerivad tsitaadid intervjuudest, mis on esitatud kaldkirjas. Intervjuueeritavate vastused on tähistatud koodidega (Isik 1, Isik 2, Isik 3). Intervjuudes kõlanud vanasõnad on leitavad lisades (lisa 2).

1 Vanasõnade mõju

Kategoorias avalduvad intervjuueeritute arusaamad vanasõnade kasutamise mõju kohta andragoogilises protsessis. Andmeanalüüsist selgus, et vanasõnad tekitavad õppijates äratundmist (1) ja aitavad keskenduda õppimisele. Samuti mainiti, et vanasõnadel on äratav mõju (2), mis aitab protsesse käivitada ja mõtteid vabastada (3). Koolitajatel on olnud olukordi, kus vanasõnad toimisid rahustavalt, aidates leevendada pingeid ja võimaldades õppijal/õppijatel ja koolitajal lõõgastuda. Vanasõna kasutamine võib olla lahenduseks õppijate vastupanule ja koolitussituatsioonis tekkinud keerulistele olukordadele, lisaks mainiti, et vanasõnad mõjuvad pigem ärgitavalt, andes impulsi õppeprotsessiga edasi liikumiseks (4) ehk aitavad keskenduda õppimisele (5).

Vastustest selgus, et vanasõnade kasutamine andragoogilises protsessis tekitab äratundmist, aitab keskenduda õppimisele ning käivitab ja vabastab mõtteid. Koolitajate kogemused näitavad, et vanasõnad toimivad rahustavalt, leevendavad pingeid ja aitavad lõõgastuda. Neid peetakse tõhusaks vahendiks õppijate vastupanu ja keerukate olukordade lahendamisel.

1. *Ta (vanasõna) tekitab äratundmist andragoogilise protsessi kontekstis.* (Isik 1)
2. *Minu meelest mõjuvad vanasõnad äratavalt.* (Isik 1)
3. */.../ vanasõna aitab käivitada või isegi vabastab.* (Isik 1)
4. */.../ mõjuvad pigem ärgitavalt. Annavad mingi impulsu.* (Isik 3)
5. *Sa ütled mingi ütlemise, mis jõuab väikse ringiga kohale ja paneb nagu korraks mõtlema.* (Isik 3)

2. Võimalused integreerida vanasõnad õppesse/andragoogilisse protsessi

Selles kategoorias avan tulemused, mis näitavad vanasõnade andragoogilises protsessis kasutamisest tulenevaid võimalusi. Kõik intervjuueeritud koolitajad ütlesid, et vanasõnad võimaldavad keerukaid ideid lühidalt ja mõjusalt väljendada. Enese selgelt ja lühidalt väljendamine on tänapäeva kiires maailmas konkurentsieeliseks. Vanasõnade kasutamine aitab käsitletavaid teemasid illustreerida ja kokku võtta (6), pakkudes vaheldust tavapärasele, lihtsustab ja aitab õpitut paremini meelde jätta. Õppijatel tekib võimalus seostada vanasõnu õpituga, mis samuti muudab õppe lihtsamaks ja meeldejäävaks. Ühtlasi on vanasõnad ajatud ja universaalsed, pakkudes õpetlikke juhiseid (7), moodustades suulise „relvalao“ (8), muutes kõnet väljendusrikkamaks. Vanasõnade kasutamine on efektiivne vahend kõne meisterlikkuse ja õppe-efektiivsuse tõstmiseks, toetades sellega õppimise protsessi (9).

Koolitajad leiavad, et vanasõnad on tõhus vahend keerukate ideede kiireks ja mõjusaks väljendamiseks. Need aitavad käsitletavaid teemasid lihtsustada, toetavad õpitu meeldejätmist ning rikastavad kõnet õpetlike juhiste ja universaalse väljendusrikkusega. Kokkuvõttes on vanasõnade kasutamine tõhus viis kõneoskuste ja õppeprotsessi toetamiseks.

6. *Jah, nad (vanasõnad) aitavad mingit teemat kokku võtta, aitavad illustreerida midagi. Aitavad vähesega palju öelda.* (Isik 1)
7. *Ja alati on vanasõnadega seotud küsimus, et kuna nad on vanasõnad, et siis osa on sellised ajatumad, stiilis üheksa korda mõõda, üks kord lõika. Neid saab igal ajal kasutada.* (Isik 3)

8. Üks väga efektiivne vahend (vanasõnade kasutamine). Vanasõnad, aforismid, metafoorid, ütlused, kõnekäänud – need kõik on suulise esineja või rääkija piltlikult öeldes relvaladu. (Isik 2)
9. See loomulikult aitab (vanasõnade kasutamine toetab õppimist), väga lihtne. See on lihtsalt üks kõne meisterlikkuse ja kõne efektiivsuse tõstmise moodus. (Isik 2)

3. Õppijate vastuseis ja vanasõnade mittemõistmine

Kolmandas kategoorias avan vanasõnade kasutamisega tekkivaid võimalikke ohtusid. Otsest vastuseisu vanasõnadega seoses pole koolitajad kogenud (10), aga vanasõnade kasutamine pole enam ka üldine (11). Kaasaegses elus võivad tekkida arusaamatused vanasõnade tähenduse osas, eriti kui need sisaldavad vananenud või tundmatuid sõnu või väljendeid. Vanasõnu valides tuleb arvestada õppijate tausta ja teadmistega, et toetada nende teadmiste kasvu. Kuigi mõned inimesed võivad tunda ebamugavust, kui nad ei tea vanasõnu, on see ületatav selgitamise ja näidete toomise kaudu (10). Lisaks tuleb arvestada vanasõnade mitmetähenduslikkuse ja võimaliku eksliku tõlgendamise ohuga (12).

Kolmandas kategoorias räägitakse vanasõnade kasutamisega seotud ohtudest. Kuigi otsest vastuseisu pole kohatud, märgitakse, et vanasõnade kasutamine pole enam levinud. Kaasaegses elus võib vanasõnade tähendus tekitada arusaamatusi, eriti kui need sisaldavad vananenud või tundmatuid sõnu, ning õppijate ebamugavustunde vältimiseks tuleks vanasõnade valikul arvestada nende taustaga.

10. Väljakutseid pole ma kogenud. Inimestel tekib teatud ebamugavustunne, kui nad ei tea vanasõnu. Aga asja selgitades ja näidates on see üle läinud. Inimesed pole lukku läinud. (Isik 2)
11. See (vanasõnade kasutamine) pole enam üldine mõtteviis. See ei tule enam kodust kaasa. (Isik 2)
12. Näiteks väljendi „kus suitsu, seal tuld“ kasutamine pole tihtipeale õigustatud. Et tahetakse millestki midagi teadmata nagu vihjata, et keegi on milleski süüdi. (Isik 3)

4. Vanasõnade väärtus ja olulisus õppeprotsessis

Sellesse kategooriasse koondusid koolitajate arvamused vanasõnade väärtuse ja olulisuse kohta andragoogilises protsessis. Üks intervjuueeritu mainis, et vanasõnad toimivad sidusainena, liites varasemaid teadmisi uutega, aga ka pinge maandajana (13). Samuti toodi

esile vanasõnade olulisust keelelisest aspektist, rõhutades, et nende kasutamine mitte ainult rikastab keelt, vaid on ka võimalus suurendada keelerikkust ja kaitsta emakeelt. Vanasõnade mittekasutamist võrreldakse kuriteoga, kuna nende tundmine ja kasutamine aitab kaasa keele elujõulisusele (14). Vanasõnade ürgne päritolu ja laialdane tuntus muudavad need kergesti mõistetavaks ning nende kasutamine rikastab keelt, elavdades inimeste vastuvõtuvõimet ja tekitades kõnes kujutlusi ning assotsiatsioone (15). Vanasõnade jõud peitub selles, et need suudavad käivitada mõtteprotsesse isegi siis, kui sõnu ei lausuta otseselt, vaid toetutakse kodust päritud tarkusele (15). Ent oluline on märkida, et vanasõnu ei peaks kasutama üleliia, vaid tasakaalustatult ja asjakohaselt (16).

Vastustest selgus, et koolitajad hindavad vanasõnade rolli andragoogilises protsessis, nähes neid keele rikastajana ja koduse tarkuse väljendajana. Vanasõnade tasakaalustatud kasutamine on oluline õppimise elavdamiseks andragoogilises keskkonnas.

13. *Minu meelest kõige suurem väärtus on see, et paneb mõtlema, kuidas täiskasvanu õpib. Ta õpib oma varasemate teadmiste baasile uusi kihte ladudes. Vanasõna on ju seal all, väga varane teadmine, mille peale sa saad uut teadmist luua. See (vanasõna) on nagu mört, sidusaine. Aitab seoseid luua, aitab pingeid maha võtta. See on see, et ma vahepeal tahan teada, et ma midagi tean, ja siis vanasõna on see, et võtad välja ja kõik teavad. Kõik saavad aru. (Isik 1)*
14. *Peab ja tasub kasutada (vanasõnu), sest kes jätab kasutamata võimaluse oma keelerikkust suurendada. Eesti keelt tuleb kaitsta ja vanasõnade kasutamata jätmine oleks mitte ainult lollus, vaid lausa kuritegu! Inimesed ei mõista seda, aga vanasõnade kasutamist ja mõistmist toetab teatud lugemuse taust. (Isik 2)*
15. *Minu üldine lähenemine on, et keelt tuleks kasutada võimalikult rikkalt, ja see (vanasõnade kasutamine) elavdab inimeste vastuvõtuvõimet. Vanasõnad elavdavad kõnet, tekitavad kujutlusi, assotsiatsioone. Inimene ei pruugi isegi midagi öelda, aga tal hakkab midagi tööle, sest talle on seda ka kodus öeldud. (Isik 3)*
16. *Muidugi ei maksa kasutada vanasõnu üleforsseeritult. (Isik 3)*

5. Vanasõnade õppesse planeerimine

Kategooria kirjeldab koolitajate vanasõnade õppesse kavandamist, ja kaks vastajat tunnistasid, et ei pruugi teadlikult või metoodiliselt integreerida vanasõnu oma koolituste ettevalmistamisse (17, 19). Näiteks üks vastaja mainib, et ei julge öelda, et ta oleks väga teadlikult planeerinud vanasõnu koolitustegevusse, ent lisab, et vanasõnu kasutatakse

juhuslikult, eriti kui ta soovib mingi materjali või teemat illustreerida (16, 19). Teine vastaja ütles, et planeerib oma tegevustesse vanasõnu, mainides, et tal on alati vähemalt kaks-kolm ütlemit ette valmistatud (20). Vanasõnade ja aforismide kasutamine koolitustes on pigem spontaanne ja isikupärane praktika, mitte alati teadlikult kavandatud ja metoodiliselt struktureeritud element koolituse ettevalmistamisel (17, 18, 19). Samas võib spontaanne kasutamine anda koolitusele loomuliku ja kaasahaarava mõõtme, tuues sisse mitmekesisust ja praktilisi näiteid (18, 20).

Vastajate kogemuste põhjal ilmneb, et vanasõnade integreerimine koolituste ettevalmistamisse on mitmetahuline praktika, kus teadlik planeerimine ja spontaansus moodustavad tasakaalu, mõjutades koolituse loomulikkust ja kaasahaaravust.

17. *Ma ei julge öelda, et oleksin väga teadlikult (planeerinud koolitust ette valmistades sellesse vanasõnu).* (Isik 3)
18. *Aga kui ma tahan mingi materjali vanasõna või mõne aforismi, kõnekäänuga illustreerida koolituse käigus, tulevad need spontaanselt.* (Isik 3)
19. */.../ metoodiliselt ja teadlikult ei kasuta /.../* (Isik 3)
20. *Täna lähen varsti esitlusele ja mul on alati vähemalt kaks-kolm ütlemit (vanasõna) kaasas.* (Isik 2)

6. Vanasõnadel baseeruvad meetodid

Viimases kategoorias kirjeldan vanasõnadel baseeruvaid meetodeid, mida õppeprotsessis kasutatakse. Meetoditeks on õppematerjalide illustreerimine, kokkulepete sõlmimine, õppepäeva sisse- ja väljajuhatavad harjutused ning iseseisvad ülesanded.

Illustreeriva näitena on üks koolitaja koostanud vanasõnadele toetudes Eesti Vabariigi põhiseaduse. Meetodi eesmärgiks on näidata õppijatele vanasõnade kasutamise võimalusi ja lihtsustada põhiseaduse meeldejätmist ning selle mõistmist. Kokkulepete sõlmimise näiteks on, et strateegilisi printsiipe saab sõnastada vanasõnade ja lugude kaudu (21). Õppepäeva alustavate (22) ja lõpetavate ühiste jagamisingide alusmaterjaliks on võimalik kasutada vanasõnu. Näiteks “Igapäeva vanasõna” ehk juhendaja antud vanasõna, ning kõik koolitusel osalejad saavad seda lahti mõtestada. Päeva kokkuvõtva harjutusena saavad osalejad ise valida vanasõna, mida lahti mõtestada päeval kogetu baasil. Iseseisva ülesandena on võimalik õppijatele koostada teste või panna nad ise õpitavaga seonduvaid vanasõnu otsima.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et koolitajad kasutavad vanasõnu mitmekülgsest ning koolitusprotsessi eri osades.

21. *Näiteks kui ma tegelesin /.../ meeskonnas, siis suur osa strateegilisi printsiipe oli sõnastatud läbi vanasõnade ja lugude. See (vanasõnade kasutamine) on konkurentsivõitluses väga efektiivne vahend. (Isik 2)*
22. *Inimeste ajusid lahti loksutades ma küsin tihti neilt vanasõnu või lugusid, mis neil on kodust kaasa saadud. (Isik 2)*

ARUTELU JA KOKKUVÕTE

Uuringu eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas kasutavad täiskasvanute koolitajad andragoogilises protsessis vanasõnu õpet toetava meetodina. Uurimuse andmestik moodustus kolmest koolitajatega läbi viidud poolstruktureeritud intervjuust, milles nad kirjeldasid oma kogemusi ja märkamisi seoses vanasõnade kasutamisega õppeprotsessis.

Antud töö raames lähtusin Malcolm Knowles'i (2005) kirjeldatud andragoogilisest protsessist. Tegemist on õppe kujundamise protsessiga, mis pole sõltuv selle sisust. Vaadeldes tulemusi Knowles'i (2005) kirjeldatud andragoogilise protsessi võtmes, seon vanasõnade kasutamist selle eri komponentidega. Uuringu tulemustest selgus, et koolitajad kasutavad vanasõnu, aga sageli mitte planeeritult, vaid need tulevad õppesse pigem spontaanselt. Knowles'i (2005) teoorias on olulisele kohale seatud õppija kaasamine õppeprotsessi planeerimisse ja kokkuvõtete tegemisse, mis annab õppijale edasisi juhiseid. Seminaritöö tulemused näitavad, et vanasõnade kasutamine on tõhus viis õppija kaasamiseks, aktiveerimiseks ja õpikeskkonna kujundamiseks. Õppijat õppeks ette valmistades saab vanasõnu kasutada, et haarata õppija tähelepanu, ning need aitavad keskenduda õppimisele. Õpikeskkonna kujundamise seisukohalt on vanasõna midagi, mida õppija on sageli varem kuulnud, ning koolitajad on tähele pannud, et need mõjuvad täiskasvanud õppijale rahustavalt, lõdvestavalt ning nende abil on võimalik lahendada keerulisi olukordi. Ka Tuckman (Jalak, 2011) kirjutab, et koolitaja keelekasutus võimaldab õppijaid suunata ja toetada ning õpikeskkonda kujundada. Õppe planeerimise, õppevajaduse väljaselgitamise, õpieesmärkide sõnastamise ja õppeplaanide koostamise etappides on koolitajad samuti märganud, et vanasõnade kasutamine sobib õppijat toetavate strateegiliste eesmärkide sõnastamiseks. Otseselt õppeplaanide realiseerimisega seoses on koolitajad märganud, et vanasõnade kasutamise abil on õppijad loonud assotsiatsioone omandatava materjaliga ning vanasõnad on toetanud õpitu kinnistumist.

Koolitajad on lähenenud vanasõnade kasutamisele loominguliselt ja loonud vanasõnadel baseeruvad toetavad meetodid, mida rakendada õppija õppeplaanide realiseerumiseks. Õpitulemuste hindamisel ja edasiste õppeplaanide tegemisel kehtib samuti võimalus kasutada vanasõnu strateegiliste eesmärkide määratlemiseks ja sõnastamiseks.

Lisaks ütlesid intervjueeritud koolitajad, et vanasõnade abil on võimalik ennast kiirelt ja selgelt väljendada, ning tänapäeva kiire elutempo juures on see eeliseks. Ühtlasi on vanasõnade kasutamine koolitaja kõnemeisterlikkuse ja efektiivsuse tõstmise moodus ning suulise esineja “relvaladu”.

Üks koolitaja tõi välja, et tänapäeval ei tule vanasõnad enam kodust kaasa ja nende kasutamine on langustrendis. Sama mainis Sarv (1980) mitu aastakümnet tagasi, ent käesolev uurimus kinnitab, et vanasõnad on endiselt kasutusel ja säilitanud oma elujõu. Seoses vanasõnade väheneva kautuseda üldises kõnepruugis selgus uuringust, et nende kasutamisel võib esineda mitte- ja vääritimõistmist. Kasutatud vanasõna võib negatiivselt mõjutada isiku uskumusi enese kohta. Näiteks vanasõna *Käbi ei kuku kännust kaugele* rõhutab eeskuju olulisust (Makoid & Liimets, 2021), aga võib olla ka sildistav ja viidata halvale eeskujule, mida matkitakse. Samas nähakse ka vanasõnade õppijale selgitamist õppimisena.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et intervjueeritud täiskasvanutekoolitajad pidasid uurimust oluliseks. See aitab meil mõtestada ja rikastada oma sõnakasutust ning uuesti lahti mõtestada ja meelde tuletada vanasõnade sisu, samuti seda, millal või millises olukorras neid kasutada või kasutamata jätta. Nad leidsid ühiselt, et vanasõnu tasub kasutada, ja tõi välja ka otsesed kasulikud momendid, mis rikastavad andragoogilist protsessi ja toetavad täiskasvanud õppija õppimist.

Edasise võimalusena, arvestades antud töö valimi väiksust, mis ei luba teha üldistavaid järeldusi, saab uuringut täiskasvanute koolitajate hulgas korrata suurema valimiga. Kuna vanasõnu pole täiskasvanuhariduse vaates uuritud, annab see võimaluse integreerida vanasõnu tulevikus täiskasvanuhariduse valdkonda teadlikumalt.

KASUTATUD ALLIKAD

- Hussar, A., Krikmann, A., Sarv, I. (1984). *Vanasõnaraamat*. Tallinn: Eesti Raamat
- Jarvis, P. (1998). *Täiskasvanuharidus & pidevõpe Teooria ja praktika*.
Eesti Täiskavanukoolitajate Assotsiatsioon Andras. Tammer-Paino OY
- Knowles, Malcolm S., (2005). *The Adult Learner : The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development*, Taylor & Francis Group, ProQuest Ebook Central. Loetud aadressil: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/tallinn-ebooks/detail.action?docID=232125>.
- Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid*. Tallinn: TLÜ Kirjastus
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrikk
- Liimets, A. Makoid, B. (2021). Käsitused kasvatuses eesti vanasõnades ja kasvatusteaduses. Hüperajakiri Mäetagused. 80:31-70. Loetud aadressil: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=985649>
- Jalak, K. (2011). *Koolitaja käsiraamat*. Tallinn: SE&JS
- Märja, T. Jõgi, L. Lõhmus, M. (2021) *Andragoogika. Raamat täiskasvanute õppimisest ja õpetamisest*. Tartu. Atlex OÜ
- Olev, A., Alumäe, T. (2022) "Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service" *Baltic HLT*.
- Sarv, I. (1980). *Eesti vanasõnade ja kõnekäändude publitseerimisest ning uurimisest*. Rmt. *Eesti Rahvaluuleteaduse Ajalugu* (lk 227-236). Tallinn: Eesti Raamat
- Täiskasvanute koolitaja kutse-eetika koodeks. Loetud aadressil: <https://www.andras.ee/sites/default/files/lisa-3-taiskasvanute-koolitaja-eetikakoodeks.pdf>
- Voolaid, P. (2010). Üle-eestilise lasteaiapärimuse kogumisvõistluse lühikokkuvõte. Loetud aadressil: folklore.ee/kp/lp/v6it.htm
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool

LISAD

Lisa 1. Intervjuu kava

Vanasõnade rakendamine andragoogilises protsessis.

Sissejuhatava/soojendava küsimusena tahtsin intervjuueeritavalt teada, kas ta kasutab oma igapäevases kõnes vanasõnu. Kui tihti ja milliseid?

1. Miks ja kuidas olete andragoogilises kontekstis vanasõnu kasutanud?

(Eesmärgiks on saada teada vastaja isiklik kogemus vanasõnade kasutamise kohta andragoogilises protsessis.)

2. Palun esitage mõni konkreetne näide, kuidas te neid rakendasite ja millist rolli need mängisid õppimise protsessis.

(Õppematerjalide rikastamiseks, arutelude ja refleksioonide käivitamiseks, inspiratsiooniallikana, mõtlemisülesannete esitamiseks, probleemide lahendamiseks, grupitöö toetamiseks, muul viisil (palun täpsustage)).

(See küsimus aitab avada vestlust ja tuua esile praktilisi näiteid vanasõnade kasutamisest õppetöös.)

3. Kuidas on vanasõnade kasutamine mõjutanud õppijate õpikogemust ja aidanud vanasõnu seostada igapäevaeluga?

(Küsimus keskendub sellele, kuidas vanasõnad võivad mõjutada õppijate õppimiskogemust ja praktilist rakendust.)

4. Millised väljakutsed või raskused võivad tekkida vanasõnade kaasamisel andragoogilisse protsessi (nii õppijate kui ka juhendajate vaatepunktist)?

(Küsimus julgustab vestluses osalejaid mõtlema väljakutsetele, mis võivad kaasneda vanasõnade kasutamisega õppimises.)

5. Kas olete kogenud olukordi, kus õppijad on jaganud tagasisidet vanasõnade kasutamise kohta õppetöös? Millist tagasisidet nad on andnud?

(Võimaldab vestluses osalejatel jagada oma kogemusi õppijate tagasisidega seoses vanasõnade kasutamisega.)

6. Kuidas võiks õppijaid kaasata vanasõnade analüüsimisse ja mõistmisesse andragoogilises protsessis?

(See küsimus julgustab vestluses osalejaid arutlema selle üle, kuidas õppijad saavad olla aktiivselt kaasatud vanasõnade õppimisse.)

7. Palun kirjeldage mõnda konkretselt meelde jäänud juhtumit, lugu või tagasisidet, kuidas üks või mitu vanasõna on aidanud teil õppetöös edukalt osaleda või õppijaid

juhendada.

(See küsimus võimaldab vestluses osalejatel jagada isiklikke kogemusi ja edulugusid seoses vanasõnade kasutamisega.)

8. Milliseid muid tähelepanekuid või soovitusi seoses vanasõnade kasutamisega andragoogilises protsessis sooviksite jagada?

(Küsimus annab vestluses osalejatele võimaluse lisada täiendavaid mõtteid või soovitusi teemaga seotult.)

9. Millist vanasõna olete andragoogilises kontekstis edukalt kasutanud?

10. Milliseid muid soovitusi, märkusi, mõtteid või kogemusi võiksite vahendada vanasõnade kasutamisest andragoogilises protsessis?

Lisa 2. Intervjuudes kõlanud vanasõnad

1. Tasa sõuad, kaugele jõuad.
2. Tark ei torma.
3. Ühtegi putru ei sööda nii kuumalt kui keedetakse.
4. Üle madala aia astub igaüks.
5. Üheksa korda mõõda, üks kord lõika.
6. Pill tuleb pika ilu peale.
7. Viinaklaasi upub rohkem inimesi kui merre.
8. Käre külm ei kesta kaua.
9. Suured kalad ujuvad sügavuses.
10. Ise istutad puu, poeg kasvatab, lapselaps lõikab.
11. Rebasel on üks urg, aga üheksa väljapääsu.
12. Hea riist on pool tööd.
13. Tühi kott ei seisa püsti.
14. Rege rauta suvel...